

Turkish Studies

Social Sciences

Volume 13/26, Fall 2018, p. 757-774

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14538

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Kasım 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Gülay APA KURTİŞOĞLU - Doç. Dr. Gülgün YILMAZ

This article was checked by iThenticate.

İSTANBUL –KÜÇÜKÇEKMECE ABDÜSSELAM ÇELEBİ ÇEŞMELERİ

Murat KARADEMİR*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde yükselme dönemi imar faaliyetleri açısından oldukça parlak bir süreci kapsamaktadır. Özellikle başkent İstanbul'un bu süreçte yoğun bir inşaat faaliyetine sahne olduğu bilinmektedir. Başta sultanlar olmak üzere hanım sultanlar, sadrazamlar, devlet adamları ve hayır sahibi kişilerin yaptırmış olduğu vakıf eserleri kentin daha da gelişmesini sağlamış ayrıca yeni yeni semtlerin bayındır hale gelmesine olanak sağlamıştır.

Bu semtlerden bir tanesi de konumu itibarıyla Rumeli'ye geçişte güzergah üzerinde yer alan ve Osmanlı Devleti zamanında *Çekme-i Küçük* yani Küçükçekmece olarak bilinen yerleşim yeridir. Fetihten sonra ismiyle birlikte talihi de değişen semt, camileriyle, medreseleriyle, kervansaraylarıyla, hamamlarıyla ve çeşmeleriyle önemli bir konaklama yeri haline gelmiştir. Özellikle Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında başdeftardar olarak görev yapan Abdüselam Çelebi, bölgenin gelişmesi adına önemli imar faaliyetlerinde bulunmuş ve kendi adına bir külliye inşa ettirmiştir. Başta cami olmak üzere medrese, imaret, türbe ve iki adet çeşmeden meydana gelen külliye medrese ve imaret günümüze ulaşamamıştır.

Bu makalede Abdüselam Çelebi'nin Küçükçekmece'de kendi adını taşıyan külliyesi içindeki çeşmeler ele alınacaktır. Günümüzde her ikisi de oldukça bakımsız halde olan çeşmeler kurtarılmayı beklemektedir. Çalışmanın amacı tarihi öneme sahip bu çeşmelerin külliye içindeki mevcut durumları, konumları, malzeme ve tasarım özellikleri ile süsleme özellikleri olarak ön plana çıkacak ve Osmanlı Çeşme mimarisi içindeki yerleri hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Küçükçekmece, Çeşme, Abdüselam, Su Mimarisi

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, E-posta: karademir22@hotmail.com

İSTANBUL –KÜÇÜKÇEKMECE ABDÜSSELAM ÇELEBİ FOUNTAINS

ABSTRACT

The rise of the Ottoman Empire includes a very bright process in terms of zoning activities. It is known that Istanbul, in particular, witnessed intense construction in this process. The foundation works built by the saltanas, especially the sultans, and by grand viziers, statesmen and benefactors made a significant contribution to the development of the city and they also provided an opportunity to make new districts prosperous.

One of these districts is the settlement located on the route in the transition to Rumelia and known as *Çekme-i Küçük* (Küçükçekmece) in the time of the Ottoman Empire. The fortune and the name of the district changed after the conquest and it became an important accommodation with its mosques, madrasahs, caravanserais, baths and fountains. Abdusselam Çelebi, who served mainly as the head of provincial treasury in the time of Yavuz Sultan Selim and Suleiman the Magnificent, performed important reconstruction activities for the development of the region and built a social complex in his name. The social complex included the mosque, the madrasah, the imaret, the tomb and two fountains. However, the madrasah and the imaret could not survive.

This article is intended to discuss the fountains, which carry his name, within the complex of Abdüsselam Çelebi in Küçükçekmece. Nowadays, the fountains, both of which are quite neglected, are waiting to be rescued. In this study, the present status, location, material and design features and ornamental features of these fountains with historical importance will be highlighted and a general evaluation will be made about their place in Ottoman fountain architecture.

STRUCTURED ABSTRACT

Abdusselam Celebi, one of the most important statesmen of the period of Yavuz Sultan Selim and Suleiman the Magnificent in the Ottoman Time, became the the Treasurer of Anatolia and Rumelia respectively as a result of his important works in finance business. Abdusselam Çelebi, a statesman who was a man of science, was promoted to the chief treasurer in the time of Suleiman the Magnificent.

Abdüsselam Çelebi was famous for his charities as well as his statesmanship, so he was known as “Ebu’l hayrat” (the father of the charities) for constructing many charities. Especially with the works of charity built in Küçükçekmece, which is one of the precious districts of İstanbul, he made a major role in making the district prosperous and he gained fame as the architect of this district.

The complex, which carries his name in Küçükçekmece, attracts attention with its works that try to survive by challenging the centuries as well as the structures that have not reached today. The two structures among these works, perhaps the most ruined ones, are the fountains which carry his name. The fountains, one of the smallest building blocks

of the complex, stand out as structures which lost their primary duties, which are hard to perceive from the distant and try to find their place in the urban transformation.

Abdüsselim Çelebi Fountain, which was near the mosque and the tomb and considered to be built about the same time with the complex, comes into prominence with its design reflecting the features of that period. This single-facade structure has survived despite the loss of many architectural elements and material deterioration. This fountain, which cannot take a place in written documents, is located at a bottom elevation compared to the mosque and the tomb. The structure is one of the fountains with namazgah (outdoor prayer place) in capital, İstanbul. The structure, which is one of the simple and small fountains in İstanbul, is located on a rectangular plan close to the square. The building was constructed as an independent single facade with a height of approximately 2 m. The other facades of the fountain except the front facade are dead. The fountain which is entirely made of limestone has a sliced, arched facade. The most important ornamentation element boosting the facade in the fountain with a very deep niche is the curb belt. The fountain which has partly lost its original structural features is similar to the İstanbul Pir Mehmed Pasha Fountain (1571-1572) and the Ahmed Agha Fountain (1741) in terms of material and design.

Abdüsselim Çelebi, also called Seyyid Aziz Bey Fountain, is the other important structure of the complex and differs from the early Abdüsselim Çelebi fountain in terms of both design features and period features. The fountain, which completely lost its original characteristics, was rebuilt in the 18th century by Seyyid Aziz Bey who was a descendant of Abdüsselim Çelebi and who was also a trustee of the same foundation. The structure which reflects the period features with its decorations as well as its material and design features differs from the other fountains in terms of its location.

Undoubtedly, the most attractive place of the fountain is the inscription on it consisting of five lines in 30 cartridges. The inscription written in a third line covers a large area on a baroque profile arch. The gaps between cartridges are arranged by vowel points. On the last line of the inscription, the date of the construction was written as '*the year 1210.*' This date coincides with the years 1795-96. One of the most striking designs in the fountain is the Byzantine Column headings, which we think are used as spolia. Spolia columns consisting of angular body, pedestal and headings are mostly preserved in their structural features. Examples of similar compositions were designed in pedestal and headings. Pedestals and capitals in relief technique formed a continuum composition with acanthus and artichoke motifs.

On the fountain reflecting the characteristics of the period, herbal ornaments designed in a rich patterned relief technique that reflects the art style of the period in a way to create symmetry with each other draw attention. The structure on the side of the enclosure wall of the complex which faces the street is on an inclined level. The building which is called by different names in the written documents is known by the local people as Pir and Emini. The fountain is similar to the İstanbul Mahmud Han II Fountain (1752-1753) and the Halit Agha Fountain in İstanbul (1834) in terms of facade layout.

In recent years, the acceleration of urban transformation has affected our historical buildings negatively. Among these cultural assets, the fountains were the most damaged and disappeared artifacts. The fountains which are not in any of the complexes but are alone on the street fronts draw attention as the ones which disappeared over time. Especially in Istanbul, where the historical texture is the most intense, both the urban transformation and lack of awareness about these structures and the lack of awareness about conservation have affected these structures negatively. Regardless of the type of these structures that make up our culture, it should be our greatest wish to protect and transfer them to future generations.

Keywords: Istanbul, Küçükçekmece, Fountain, Abdüsselam, Water Architecture

Giriş

Su, tarihin her döneminde insanların ve toplumların hayatlarını devam ettirebilmeleri için vazgeçilmez bir ihtiyaç kaynağı olmuştur. Tarihin en erken dönemlerinden itibaren insanoğlu her zaman bir su kaynağının yakınında yaşama ihtiyacı duymuştur. Suyun insan hayatındaki bu öneminden dolayı tarih boyunca bütün medeniyetleri oluşturan toplumlar, suyu temin etmek, ona kolay ve kesintisiz ulaşabilmek için çeşitli mimari çözümler aramışlardır (Denктаş, 2000: 4).

Bu arayışlar sonucunda insanoğlu zekâsını kullanarak suya sürekli ulaşmaya imkan sağlayan mimari yapılar inşa etmişlerdir. Böylece insanoğlu gerek su ihtiyacı ve gerekse temizlik ihtiyacını karşılayabilecek pek çok eser inşa etmiştir. Bu eserler anıtsal olabildiği gibi küçük ölçekli ve oldukça sade görünümlü eserler de olabilmektedir. Bu yapılar içinde çeşmeler ayrı bir yer tutar.

Boyut olarak küçük fakat yapmış olduğu hizmet açısından çok büyük öneme sahip olan çeşmeler, tarihin erken dönemlerinden itibaren karşımıza çıkmaktadır (Eyice, 1993: 277). Anadolu'ya gelen Türkler de kendinden önceki dönemlere ait olan bu yapıları kullanmakla yetinmemiş yeni yeni pek çok çeşme inşa etmişlerdir. Türk kültüründe çeşmeler ayrı bir öneme sahiptir. Bu yapılar özellikle şehir merkezlerinde mahalle ve sokakların oluşmasında belirleyici rol oynamışlardır. İslamiyet'in suya büyük önem vermiş olması ve insanlara su sağlamanın hayır işlerinin büyüklerinden olduğunu bildirmesi bu önemi daha da arttırmıştır (Yurttaş-Özkan, 2002:17). Bu sebeptendir ki gerek Selçuklu döneminde ve gerekse Osmanlı döneminde Anadolu coğrafyasında halkın su ihtiyacını sağlayabilmek için pek çok çeşme inşa edilmiştir.

Selçuklu döneminde ilk çeşmelerin nasıl olduğu hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Ancak günümüze gelen Selçuklu Dönemi çeşmelerine baktığımızda genellikle medrese, han, cami ve tekke yapılarının ön cephelerine ya da iç avlularına açılan cümle kapılarının yakınlarındaki bir eyvan içerisine, yapıların önünden geçen yola ya da meydana açılan yüzlerine inşa edildikleri mevcut örneklerden anlaşılmaktadır (Denктаş, 2000:20). Selçuklu yapılarının dış cephelerindeki çeşmelerin ortak özelliği, değişik kompozisyon ve dekorasyonlarına rağmen fazla derin olmayan nişler halinde inşa edilmiş olmalarıdır. Çeşme nişlerinin fazla derin olmamasının nedeni de duvarların taşıyıcı olmalarından kaynaklanmaktadır (Önge, 1997:12).

Kendisinden önceki toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da geleneksel kültürün suya gereksinimi toplumsal kimlikten inançlara kadar tüm sistemi etkilemiştir. Mimari boyutta su yapıları ile somutlaşan bu gereksinim ve etkileşim içinde başkent İstanbul'un çeşmelerinin ayrıcalıklı bir yeri vardır. Kimi zaman Osmanlı yönetiminin etkin kişilerinin güçlerinin göstergesi olarak, kimi zaman hayır ve dua kazanma amaçlı, kimi zaman yönetimin gerçekleştireceği yeniliklerin ve değişimlerin mimari göstergesi olarak ve kimi zaman ise sadece halkın su gereksinimini karşılamaya yönelik olarak

mahallenin sosyal iletişim mekanları olarak yaptırılan İstanbul Çeşmeleri, aynı zamanda dönemin mimari moda ve beğenileri olarak ta karşımıza çıkmaktadır (Pilehvarian vd., 2004: 11) ¹.

Osmanlı Devleti'nde hüküm süren hemen hemen her Sultan, Sadrazam, Valide Sultan ve diğer ileri gelenler Osmanlı kültüründe, sosyal yaşantısında ve mimarisinde önemli yer tutan, dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi gücünün göstergesi olan birçok çeşme yapısı yaptırmışlardır. Yaptırılış amaçlarına göre şahısların bulduğu veya sahibi olduğu Vakıf suları, Mülk suları gibi özel kaynaklardan sularını alan ya da belgelerde Hassa suları/ Miri sular olarak anılan, yapım giderlerini devletin üstlendiği Şehir şebekesinden yararlanan çeşmeler, kimi zaman kamuya açık kent mekânlarını biçimlendiren Osmanlı külliyelerinin bir parçası, kimi zaman da oda çeşmeleri gibi özel mekânları süsleyen, dönemin mimari zevkini ve özelliklerini yansıtan birer gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlıların su tesislerinin yapımına kendilerinden önceki uygarlıklarda olduğu gibi büyük önem verdiğini Fatih döneminde ayrı bir su nezareti kurmalarından anlamak mümkündür (Aynur- Karateke, 1995: 55). Bilindiği üzere İstanbul'da Osmanlı döneminin ilk suyolu tesisi 1453'te başlanan Fatih Suyolu olmuştur (Sönmez vd., 2018: 1195).

Günümüze ulaşan belgelerden Osmanlı Devleti'nin özellikle 16. yüzyılda genellikle evlere su vermek yerine, mahalle çeşmelerine su götürmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım kendine özgü içedönük mahallelerin, cumbalı ahşap evleri, çıkmazları, organik sokakları kadar çeşmelerinde mahalleyi biçimlendiren vazgeçilmez elemanlar olmasına neden olmuştur. İnsan ölçeğine uygun sokakların açıldığı cami meydanı, kıraathane, çınar altı üçgeninin tamamlayıcı ögesi çeşme başları diğer kentlerde olduğu gibi İstanbul'un da birer küçük sosyal iletişim mekanı olmuştur (Pilehvarian vd., 2004: 14).

İstanbul'da özellikle kent içi su tesislerinin yapımının hızlandığı 16. yüzyıldan sonra çok sayıda çeşme inşa edilmiştir. Ana kaynaklardan künklerle saraylara, konaklara ve halka ait konutlara özel su dağıtımı sağlanmış ve hemen hemen her sokakta bir ya da birkaç tane olmak üzere yüzlerce çeşme hayır yapısı olarak kullanıma açılmıştır (Ödekan, 1994: 488).

Osmanlı mimarlığının Klasik döneminde çeşme cephesinin tasarımında yalın bir kuruluş vardır. Cephede genellikle sivri kemerli bir niş oluşturulmuştur. Nişin içinde üstünde musluğun yer aldığı yalın ya da bezeli musluk veya ayna taşı bulunmaktadır. Musluklar sürekli akan “ salma” ya da kesilebilen “burma” türündedir. Musluk taşı üzerinde çeşmeyi yaptıranı, suyun türünü belirten ve bazen nükteli bir anlatımla tarih düşölerek yapıldığı tarihi belirten yazıt vardır. Klasik çeşme cephesinde rumi, palmet ve lotus ögeleri, musluk taşı ve sekiler gibi belirli alanları süsler (Ödekan, 1997: 397).

XVI. yüzyıl çeşmelerinde bir takım yenilikler ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde görülen en önemli yeniliklerden birisi müstakil bir su deposunun cephelerine yerleştirilmiş lüle şeklindeki musluklara sahip meydan ve iskele başı çeşmeleridir. Anıtsal bir yapıya sahip olan bu çeşmeler tek cepheli olabildiği gibi dört cepheli de olabilmektedir. Özellikle başkent İstanbul'da bu tipin sayısız örnekleri bulunmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan bir başka çeşme tipi de bir cephesinde mihrap nişi şeklinde unsura sahip olan müstakil yapıları namazgâhlı çeşmelerdir. Daha çok şehirlerarası yollar üzerinde veya deniz kıyılarında inşa edilen bu çeşmelere başkent İstanbul ve çevresinde rastlanılmaktadır (Önge, 1992: 189). Yine bu dönemde az da olsa görülen bir diğer uygulama da minareli çeşmelerdir. Sadece Osmanlı döneminde değil Selçuklu döneminde de karşımıza çıkan minareli çeşme uygulaması başta Konya olmak üzere Edirne ve İstanbul gibi önemli merkezlerde görülmektedir (Harmankaya, 2018: 1-19).

¹ Osmanlı, vakıf kuruluşu olan çeşmeleri hayır işlerinden saymış başta padişahlar olmak üzere hanım sultanlar, valide sultanlar sadrazamlar, vezirler, paşalar ve devlet adamları ile yüksek gelir sahibi olanlar pek çok çeşme yaptırmışlardır. İstanbul'un hemen hemen her meydanında ve her sokağında bazen bir, bazen de birkaç adet olmak üzere yüzlerce çeşme yapısı yaptırılmıştır Bkz. (Özdeniz, 1995: 43).

XVII. yüzyıl çeşmeleri XVI. yüzyıl çeşmelerinin karakteristik özelliklerini taşıyarak üslup açısından da devamı niteliğindedir. Bu yüzyılda önceki yüzyıldan farklı olarak süslemeler ayna taşının dışında kemer üzerinde ve kitabe çevresinde toplanmıştır. Bu dönem çeşmelerinin bir diğer özelliği de malzemede görülmeye başlayan değişimdir. Özellikle başkent İstanbul'da bazı örneklerde çeşme yüzeyinin temel ögesi olan sivri kemer, cepheyi zenginleştirmek amacıyla renkli taşlarla örülmüştür. XVII. yüzyıldan itibaren depolu meydan çeşmelerinin yapımındaki artış dikkat çekicidir (Denктаş, 2000: 22).

XVIII. yüzyılda batılılaşma sürecine girilmesiyle birlikte çeşme tasarımında birtakım değişiklikler ve yenilikler görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde mevcut çeşme örneklerinin yapımına devam edilmekle birlikte değişim daha çok çeşme cephelerinde ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin özellikle ikinci yarısına doğru Batı Avrupa'nın barok üslubunun yerleşmesiyle sivri kemerin yerini yarım yuvarlak kavislerden oluşan kemer şekli aldığından, artık iddiasız mütevazı çeşme cephelerinde bile böyle bir kemerin hakim olduğu görülmektedir (Eyice, 1993: 284). Bu yüzyıldan itibaren karşımıza çıkan bir diğer çeşme tipi de özellikle Boğaziçi ve Haliç sahillerinde denizden gelenlerin veya sandalla dolaşan insanların yararlanabilmeleri için yapılmış küçük sahil çeşmeleridir (Ünver, 1970: 11).

XIX. ve XX. yüzyıllar çeşme tasarımlarında yeni düzenlemelerin denendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemlerde anıtsal yapılarda karşılaşılan eklektik yaklaşım çeşme cephelerine de yansır. Osmanlı Dönemi Çeşmelerinin en son tipi I. Ulusal Mimarlık Döneminde oluşturulmuştur. Sivri kemerli niş, çeşme tasarımında yeniden yerini almaya başlamıştır (Ödekan, 1994: 491).

Osmanlı Sanatının her alanda en muhteşem örneklerinin verildiği yer olan İstanbul, fetihten itibaren anıtsal yapılarla süslenmeye başlanmıştır. Kentin dokusu ise karakteristik çıkmaz sokaklarla bir nevi düğümlere benzemektedir. Bu düğümlerin merkezinde mahalle mescitleri ve çeşmeler bulunmaktadır. Daha büyük düğümlerde ise külliyeleler vardır (Kuban, 1998: 27). Külliyeleler, içinde barındırdıkları yapılarla başkent İstanbul'da yeni yeni mahallelelerin ve sokakların oluşmasına yardımcı olurlar. Külliyeleler içinde inşa edilen ve külliyelelerin genellikle en küçük yapı taşlarından oluşan çeşmeler ise İstanbul'daki muazzam bir su teşkilatının nadide örnekleri olmuştur. Çeşmeler, anıtsal mimarinin yanında küçük ölçekli olmasına karşın kent tarihi ve kent dokusu hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir.

Bu çalışmamızda İstanbul'da *Çekme-i Küçük* olarak bilinen Küçükçekmece semtinin gelişmesinde ön planda yer alan önemli devlet adamlarından Abdüsselam Çelebi tarafından yaptırılmış olan ve kendi adını taşıyan Küçükçekmece'deki külliyesi içinde bulunan iki adet çeşme ele alınacaktır. Çeşmelerden daha geç tarihli olanı birkaç yayında kısaca bahsedilmiş olmasına karşın külliye ile aynı dönemde yaptırıldığı tahmin edilen diğer çeşme ile ilgili yazılı belgelerde pek bir bilgi bulunamamaktadır. Her iki çeşme, malzeme ve tasarım özellikleri ile ele alındıktan sonra Osmanlı Çeşme mimarisi içinde ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Araştırmamızda ele alınan iki adet çeşmeden daha geç tarihli olan ve kitabeli çeşme ile ilgili kitabenin okunmasında yapılmış olan bir takım hatalar ele alınacak ve bu doğrultuda değerlendirmeler yapılacaktır. Yine her iki çeşmenin bugünkü durumları hakkında genel bilgiler verilecektir. Çeşmelere değinilmeden önce her iki yapının banisi konumunda olan Abdüsselam Çelebi hakkında genel bir bilgi verilecektir.

Abdüsselam Çelebi

Osmanlı Devleti'nde yükselme döneminin önemli defterdarlarından birisi olan Abdüsselam Çelebi, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında bu görevi yerine getirerek başdefterdarlığa kadar yükselmiş bunun yanında yapmış olduğu hayır işleri ile adından sıkça söz ettirmiştir (Şahin, 2010: 75).

Abdüsselim Bey, Seyyid Abdüsselim gibi isimlerle de tanınan Abdüsselim Çelebi, Seyyid Abdüla'lam'ın oğludur (Süreyya, 1996:139). Bazı kaynaklarda Yahudi dönmesi veya Arap asıllı olduğu belirtilmekte ise de (Danişmend, 1971: 448) külliyesi içinde yer alan çeşmesine ait kitabesinde Hazret-i Peygamber soyundan geldiği belirtilmektedir. Yine yazılı belgeler ve vakıflarında Peygamber soyundan geldiği belirtilmektedir (Şahin, 2010: 75). Hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir.

Yavuz Sultan Selim'in 1517 senesinde Mısır Seferinden dönerken yanında getirdiği Abdüsselim Çelebi, Yavuz'a üç yıl, Kanuni Sultan Süleyman'a ise beş yıl defterdarlık yapmıştır (Eyice, 1978: 69). Abdüsselim Çelebi, maliye işlerindeki üstün yeteneği sayesinde önce Anadolu ve daha sonra Rumeli Defterdarı olmuş, 1521 senesinde Kanuni Sultan Süleyman zamanında Belgrat Seferine katılmış ve bu savaştan sonra Başdefterdarlık görevine getirilmiştir (Şahin, 2010:75). 1525 senesine kadar bu görevi yürüten Abdüsselim Çelebi, 1526 senesinde Kanuni Sultan Süleyman ile Mohaç Seferine katılmış ve bu seferden dönüşte azledilmiştir. Azledildikten sonra kısa bir süre Küçükçekmece'de oturan Abdüsselim Çelebi 1527 senesinde vefat etmiştir (Şahin, 2010: 75).

Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılın ilk yarısına gerek maliye alanında göstermiş olduğu üstün başarılar ve gerekse yaptırmış olduğu hayır eserleri ile damgasını vuran Abdüsselim Çelebi, aynı zamanda Siyakat yazısının kurallarını değiştirmiş becerikli bir insan olarak ön plana çıkmıştır (Süreyya, 1996: 139).

Abdüsselim Çelebi, Başkent İstanbul'a yaptırmış olduğu hayır eserleriyle dikkat çeken bir devlet adamı olmuştur. Özellikle Osmanlı Döneminde *Çekme-i Küçük* (Ziyaoğlu, 1985: 334-335) olarak bilinen bugünkü Küçükçekmece ilçesine yaptırmış olduğu eserleriyle beldenin imarına katkı sağlamış ve burayı daha bayındır bir hale getirmiştir. İstanbul'u Rumeli'ye bağlayan güzergâh üzerindeki Küçükçekmece'de kendi adını taşıyan bu külliyesi, başta cami olmak üzere medrese, imaret, türbe ve çeşmelerden meydana gelmektedir. Bölgenin gelişimi açısından önem taşıyan bu külliye içerisinde medrese ile imaret günümüze ulaşamamış, 1967 senesinde onarılan cami ile türbe ve çeşmeler günümüze ulaşmıştır (Engiz, 1966: 37). Külliye'nin merkezini şüphesiz ki cami oluşturmaktadır. Abdüsselim Çelebi'ye ait vakfiye de de yer alan cami ile ilgili gerek vakfiye de gerekse yazılı belgelerde detaylı bilgiler bulunmamaktadır (Eyice, 1978:89). Özgün yapısal özelliklerini kaybeden cami yukarıda da belirttiğimiz üzere 1967 senesinde onarılmıştır. Günümüzde betonarme şeklinde olan yapıdan geriye sadece minaresinin bir bölümü kalmıştır (Şahin, 2010: 77).

Külliye'nin günümüze ulaşamayan diğer iki önemli yapısı da caminin yanında inşa edilen imaret ve medresedir. Abdüsselim Çelebi, bölgeyi ilim merkezi haline getirmek için külliyesinin içinde medrese yapmıştır. Vakfiyesinden medresenin imaretin hemen yanında yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Şahin, 2010: 77). Külliye'nin günümüze ulaşan en önemli yapılarından birisi ise Abdüsselim Çelebi'nin vasiyeti üzerine yapılmış olan türbesidir. Caminin güneydoğusunda yer alan türbe, batıdan doğuya doğru meyilli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Güneyde kare planlı giriş kısmı olan altıgen planlı türbe, köşelerde pandantif geçişli kubbeye örtülüdür. Günümüze gelene kadar pek çok kez onarım geçirmiş olan yapı, güney cephe'deki muhdes giriş cephesiyle dikkat çekmektedir.

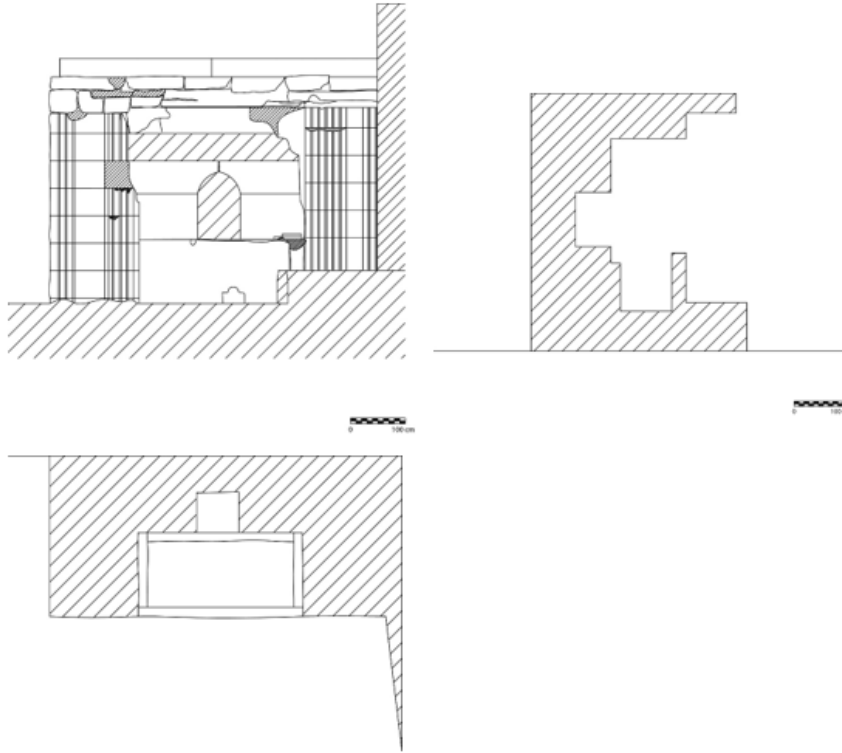
Abdüsselim Çelebi'nin Küçükçekmece'deki külliye dışında İstanbul Halıcıoğlu semtinde bir mescid (Koçu, 1958: 166), Küçükpazar'da bir mektep (Eyice, 1978: 70), Hafsa ve Belgrat'ta pek çok hayır eseri bulunmaktadır (Tanman, 1993: 55).

Abdüsselim Çelebi Çeşmesi

Külliye içinde yer alan çeşme, cami ile türbenin batısında yer almaktadır. Külliye'nin kurulduğu yerin eğimli olması sebebiyle gerek camiye ve gerekse türbeye göre daha alt kotta yer alan çeşmeye batısında yer alan basamaklarla inilmektedir.

Yapım tarihi bilinmeyen çeşmenin herhangi bir inşa veya onarım kitabesi de bulunmamaktadır.

Günümüzde özgün yapısal özelliklerini kısmen kaybetmiş olan çeşmenin yakın tarihlerde onarım gördüğü cephesindeki izlerden anlaşılmaktadır. Çeşmenin bulunduğu zemin kotunun zamanla yükselmesi ve çeşme zemininin büyük bir kısmının asfalt kaldırım ile doldurulmasıyla birlikte çeşme kaidesi ile su yalağının önemli bir kısmı asfalt döşeme altında kalmıştır. Yapının yalak tahliye deliği kısmen izlenmektedir. Yine çeşmenin doğu cephesindeki iki adet ağacı korumak adına yapılmış olduğunu tahmin ettiğimiz kaldırım taşları dikey bir şekilde çeşmenin yalak bölümüne kadar getirilmiş ve çimento harcı yardımıyla yalak ile birleştirilmiştir. Ağaçların bulunduğu küçük toprak alan içinde çıkan bitkiler çeşmenin cephesini büyük oranda sarmış ve bu durum çeşmenin uzaklardan algılanmasına engel olmuştur. Benzer bitkilenmeler yapının batı cephesini de bütünüyle kaplamıştır. Bu ot temizliğinin yapılmaması durumunda çeşmenin cephesini meydana getiren taşların zamanla yerinden oynaması ve hatta dağılması kaçınılmaz olacaktır. Yapının doğu cephesinde sıva izlerinden yakın bir tarihte inşa edildiği anlaşılan cephe duvarının çeşmenin doğu cephesine yaslandığı ve çeşmeye baskı yaptığı anlaşılmaktadır. Taş aralarındaki geniş çimento izleriyle dikkat çeken ve çeşmenin bütünlüğüyle hiçbir benzerliği bulunmayan bu duvar, yapının çirkin bir görüntüye sahip olmasına neden olmuştur. Çeşmenin batı cephesinde yapılan incelemelerden günümüze çok az bir bölümü ulaşmış taş basamaklar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu taş basamaklarla, caminin olduğu üst bölüme geçiş sağlanmakta iken, sonradan yaklaşık 2.5 m. genişliğinde beton basamaklar inşa edilerek üst kota geçiş batıya kaydırılmış ve asıl taş basamakların yerine de elektrik direği konulmuştur.

Çizim 1: Abdüsselam Çelebi Çeşmesi (M. Karademir- M.C.Üstünel)

Günümüzdeki modern taş basamaklar toplam dokuz adet olup farklı basamak genişliklerine sahiptir. Çeşmenin ön cephe duvarlarında malzeme kırılmaları ve bozulmaları meydana gelmiştir. İsmi içinde bulunduğu külliyyeden alan Abdüsselam Çelebi Çeşmesi, aynı zamanda Namazgahlı Çeşme olarak ta tanınmaktadır(Şahin, 2010: 78). Bu durum çeşmenin bulunduğu üst kotun geniş düz bir alandan meydana gelmesinden anlaşılmaktadır. Şahin'in İ.H. Konyalı'ya dayanarak aktardığı bilgiye göre

çeşmenin aslında namazgâh olarak geçtiğini belirtmesi dikkat çekicidir. Bilindiği üzere namazgâhlar eskiden şehir dışında, menzillerde, kırdı ve set üzerinde mihrap konulmak suretiyle namaz kılınmak için yapılan yere verilen isimdir (Özdamar, 1988:221). Çeşmenin cephesinin kible yönüne doğru tasarlanması ve yine çeşmenin üzerindeki düz alanında bu yöne doğru genişlemesi burada önceden bir namazgâh olabileceğini kuvvetlendirmektedir. Fakat namazgâhlı çeşmelerde olması gereken mihrap taşı maalesef bu yapıda günümüze gelememiştir.

İstanbul'daki sade görünümlü ve küçük boyutlu çeşmelerden birisi olan yapı, kareye yakın dikdörtgen bir plan üzerine oturmaktadır. Bağımsız tek cepheli olarak inşa edilen yapının yüksekliği yaklaşık olarak 2 m. civarındadır. Çeşmenin ön cephesi dışındaki diğer cepheleri sağırdır. Bütünüyle küfeki taşından yapılmış olan çeşme, dilimli kemerli bir cephe düzenlemesine sahiptir. Oldukça derin bir nişe sahip olan çeşmede cepheyi hareketlendiren en önemli süsleme unsuru bordür kuşağıdır. İki yanında dış bükey yarım sütünce izlenimi veren silmelerin bulunduğu plasterin dışında iki kenarı basit profilli silmelerden oluşan iç bükey geniş bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürlerin kenarlarında da düz yüzeyle benzer bordürler yer almaktadır. Nişin merkezinde yer alan ayna taşı bugün yerinde yoktur. Ayna taşının bulunduğu alan sivri kemer şeklinde düzenlenmiştir. Günümüzde ayna taşının bulunduğu alan oldukça tahrip edilmiştir. Niş içinde ayna taşı dışında cepheyi hareketlendirecek herhangi bir unsur bulunmamaktadır.

Fotoğraf 1: Abdüsselim Çelebi Çeşmesi

Çeşmenin üst örtüsü düz dam şeklindedir. Devamında yer alan saçak dışı doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Çeşmenin cephesini oluşturan dilimli kemer formu günümüze bir bölümü kırık olarak ulaşmıştır. Dört dilimden meydana geldiği tahmin edilen kemer formu gerek Başkent İstanbul'da ve gerekse Anadolu'da çok fazla tercih edilmeyen bir kemer biçimidir. Kemer formu bitişindeki plasterlerle bütünleşir izlenimi vermektedir.

Çeşmenin en dikkat çekici yerlerinden birisi de su yalağıdır. En ve boy açısından küçük ölçülerde tasarlanan buna karşın derinliği itibariyle dikkat çeken su yalağı, son yıllarda yapılan basit

onarımlarla günümüze ulaşabilmiştir. Su yalağının her iki tarafında birer adet dinlenme sekisi bulunmaktadır. Dinlenme sekileri, asıl işlevleriyle birlikte su içmeye veya su doldurmaya gelen insanların aynı zamanda sohbet ettikleri, dinlendikleri mekanlar olan çeşmelerde su yalaklarının etrafında oturmak, testi koymak gibi işlevleri üstlenen, yerden yükseltilmiş yapı elemanları olarak bilinmektedir. Su yalağının tahliye deliği ise etrafı dilimli kemerle kuşanan sağır bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Tahliye deliği kısmen zemin kotunda kalmaktadır.

Çeşmenin etrafında ve içinde yaptığımız incelemelerde yapının hazneli çeşme olarak inşa edildiğini anlamaktayız. Çeşmeye gelen suyun bekletildiği ve dinlendirildiği yer olan hazneler, Osmanlı Devleti zamanında çeşme tasarımı başkent İstanbul ve Edirne'nin yanı sıra Anadolu'da sıklıkla görülmektedir (Ertuğ, 2006) (Karademir, 2008).

Fotoğraf 2: Abdüsselam Çelebi Çeşmesi

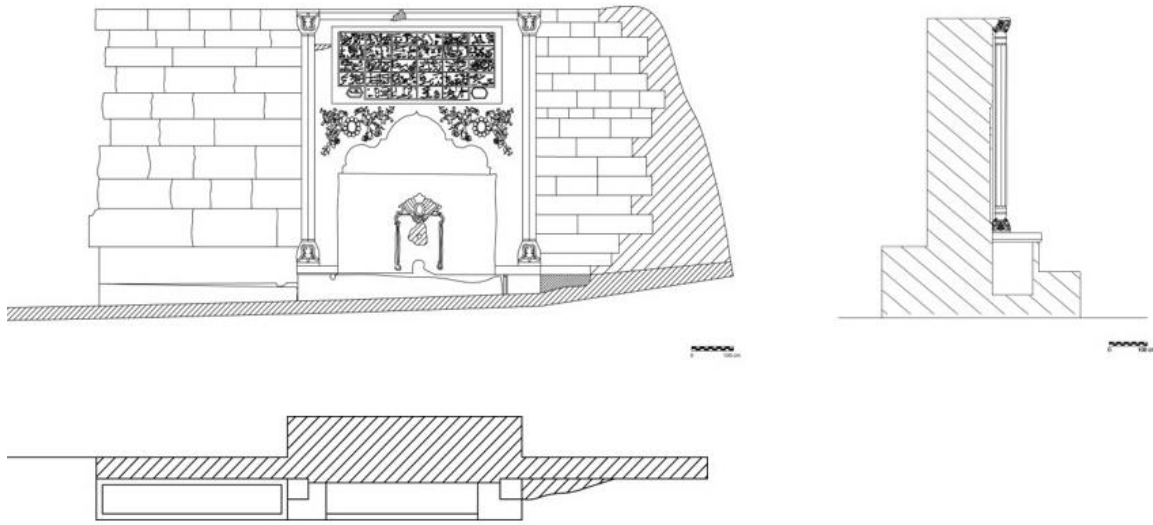
Abdüsselam Çelebi Çeşmesi, tasarım özellikleri itibarıyla 16. yüzyıl çeşme mimarisinin İstanbul'da önemli temsilcilerinden birisi olarak ayakta durmaktadır. Namazgahlı Çeşme olarak ta bilinen yapı, günümüze özgün yapısal özelliklerini kısmen kaybederek ulaşmıştır. İstanbul'da işlevini kaybetmiş birçok tarihi çeşmeden birisi olan Abdüsselam Çelebi Çeşmesi, günümüzde önündeki yalağı çöplük olarak kullanılan bir yapı haline gelmiştir.

Abdüsselam Çelebi (Seyyid Aziz Bey) Çeşmesi

Abdüsselam Külliyesi'nin çevre duvarının dış tarafında yer alan yapı, günümüzde İmarek Caddesine cepheli bir çeşme olarak ayakta durmaktadır. Çeşmenin bulunduğu caddenin eğimli olması sebebiyle doğudan batıya eğimli bir konumda olan yapının önünden hemen yol geçmektedir. Yapı, konum olarak Abdüsselam Külliyesi'nin çevre duvarına yaslanmış vaziyette bulunmaktadır.

Günümüzde özgün yapısal özelliklerini büyük oranda korumuş olan çeşmenin yakın tarihlerde yer yer onarım gördüğü cephesindeki izlerden anlaşılmaktadır. Çeşmenin bulunduğu eğimli zemin kotunun zamanla yükselmesi ve çeşme zemininin bir kısmının asfalt kaldırım ile doldurulmasıyla

birlikte çeşme kaidesi ile su yalağının bir kısmı asfalt döşeme altında kalmıştır. Eğimden kaynaklı olarak doğu cephesinin bulunduğu bölüm daha fazla yol seviyesi altında kalmıştır. Çeşmenin konumlandığı Abdüsselam Külliyesi'nin çevre duvarının doğu tarafından yol açılması sebebiyle yıkıldığı, batı tarafında ise yol olmamasına rağmen yakın bir tarihte yıkıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde oldukça bakımsız halde olan çeşmenin en kısa zamanda onarılması gerekmektedir. Çeşmenin cephesinde yer yer ortaya çıkmış bitkiler yapının bünyesine zarar vermekte ve yıkılmasını hızlandırmaktadır. Bu bitki temizliğinin en kısa sürede gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca insan eliyle gerçekleştirilmiş kimyasal spreyle yardımcıyla yapının cephesine yazılan yazıların da en kısa zamanda silinmesi gerekmektedir. Tarihi çeşmenin araç trafiğinin yoğun olarak işlediği cadde üzerinde bulunması ve hava kirliliği gibi nedenlerden dolayı cephesindeki mermer malzemede kirlilik görülmektedir. Yapının cephesinin bilinmeyen bir tarihte farklı renkli boyalarla gelişigüzel bir şekilde boyanması da cephesinde çirkin bir görüntü ortaya çıkarmaktadır.

Çizim 2: Abdüsselam Çelebi (Seyyid Aziz Bey) Çeşmesi (M. Karademir- M.C. Üstünel)

Tarihi çeşmede ayna taşı içindeki su deliğinin etrafı ile ayna taşının su yalağı ile bağlantı noktası tahrip edilmiştir. Benzer şekilde su yalağının ön cephesinde çatlaklar dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 3: Abdüsselam Çelebi (Seyyid Aziz Bey) Çeşmesi

İsmi içinde bulunduğu külliye alan Abdüsselam Külliyesi Çeşmesi veya Abdüsselam Çelebi Çeşmesi ile ilgili bazı kaynaklarda isim ve kitabe konusunda farklı bilgiler verilmektedir. Hüsamettin Aksu'nun 1996 yılında basılan Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisinde yazdığı 2 sayfalık makalede çeşmenin ismi *Emini* olarak geçmektedir (Aksu, 1996: 61). Aksu, verdiği bilgide yöre halkının çeşmeyi bu isimle tanıdığı için bu ismi kullandığını açıklamaktadır. Günümüze daha yakın bir tarihte çeşme hakkında bilgi veren Salih Şahin ise Aksu'nun kitabe içindeki metinde *Pir* kelimesini yerine *Emini* olarak okuduğunu iddia etmekte ve çeşmenin isminin *Pir Paşa Çeşmesi* olduğunu söylemektedir (Şahin, 2010: 79). Buna karşın Aksu'nun okuduğu kitabede Şahin'in belirttiği gibi *Emini* kelimesi geçmemektedir. Bilakis *Pir* kelimesi geçmektedir. Aksu, halk arasında bu isimle tanındığı için bu ismi kullandığını söylemektedir (Aksu, 1996: 61). Son yıllarda İstanbul Çeşmeleri ile ilgili yapılmış bir diğer yayında ise çeşmenin ismi Aziz Bey Çeşmesi olarak geçmektedir (Ertuğ, 2006: 60).

Şüphesiz ki çeşmenin en dikkat çekici yeri üzerinde yer alan ve 30 kartuş içinde beş satırdan meydana gelen kitabesidir. Sülüs hatla yazılmış olan kitabe barok profilli bir kemerin üzerinde geniş bir alan kaplamaktadır. Kartuşlar arasındaki boşluklar hareketlerle düzenlenmiştir. Kitabenin en son satırında inşa tarihi olarak “*sene 1210*” tarihi notu düşürülmüştür. Bu tarih 1795-96 yıllarına denk gelmektedir. Çeşmenin üzerindeki Barok süslemelere bakılırsa dönem özelliklerini birebir yansıtmaktadır. Eyice'ye göre çeşme Sadrazam Emni tarafından Abdüsselam Çelebi adına yaptırılmıştır (Eyice, 1978: 92). Fakat çeşmenin üzerindeki kitabede yer alan “*Subesu kıldı ta'mirine kıyam*” sözü dikkat çekmektedir. Bu sözden kitabenin tamir kitabesi olabileceği anlaşılmaktadır. Kitabenin ilk dört satırı dikkatli bir şekilde okunduğunda “*Ebubekir Sıddık ve Eşrefzade soyundan, Eski Sadrazam Pir Paşa'nın neslinden hem de Abdüsselam sülalesinden Seyyid Aziz Bey*” ismi ön plana çıkmaktadır. Yine kitabenin 21. satırında geçen “*yer yer bu binayı tamir ettirdi*” ile 23. satırında geçen “*çeşmeyi yeni bir tarz ile yaptı*” cümleleri yapı hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Burada dikkat edeceğimiz husus yapının kuvvetle muhtemel külliye ile birlikte Abdüsselam Çelebi tarafından yaptırılmış olduğu ve yapının sonraki dönemlerde yıkılmış olması sebebiyle Abdüsselam Çelebi'nin

vakfına mütevellî olan ve onun soyundan gelen Seyyid Aziz Bey'in III. Selim döneminde yeni bir tarz ile yeniden inşa etmiş olduğudur.

Kitabenin okunuşu ve yazılışı şu şekildedir:

آل صدیق نجل اشرف زاده هم
 Âl-i siddîk necl-i Eşref-zâde hem
 صدر اسبق پیر پاشا نسل او ذات
 Sadr-ı esbak pîr pâşâ-nesl o zât
 هم دخی سلاله عبد السلام
 Hem dahî sülâle-i Abdüsselâm
 سید عزیز بک افندی خوب صفات
 Seyyid Aziz bey efendi hûb sıfât
 جدی میر عبد السلام افندینک
 Ceddi Mîr Abdüsselâm efendinin
 متولی اولدی وقفنه بو ذات
 Mütevellî oldu vakfına bu zât
 کوردی جدی واقف مومی الیه
 Gördü ceddi vâkıf-ı mûmâ ileyh
 ایتمش اروا عطشان کائنات
 Etmiş irvâ atşân-ı kâinât
 چشمه سارندن مدام عین کرم
 Çeşmesârından müdâm ayn-ı kerem
 صو کبی اقر امری حسنات
 Su gibi akar emri hasenât
 عین جود ایله جهانده سرتسر
 Ayn-ı cûd ile cihanda ser te ser
 قلدی تلخ ابی دخی ماء الفرات
 Kıldı telh âbı dahi mâû'l-Fırât
 فوج افزا جادنی جود ایدوب آن
 Fevc-efzâ câdını cûd idüp ân
 بر یرین ینبوع عیون خالصات
 Yer yerin yenbû' uyûn-ı hâlisât
 گوهر آسادر بو ما ای تشنکان
 Gevher-âsâdır bu mâ ey teşnegân
 کل کل ایچ بو وادیده عین حیات
 Gel gel iç bu vâdide ayn-ı hayât
 کوردی بو ائاری مسترجی ذوات
 Gördü bu âsârı müstercâ zevât
 میر السید عزیز غیرت سمات
 Mîr es-Seyyid Azîz gayret simât
 صرف نقدینه ده عین ذهبی
 Sarf-ı nakdîne de ayn-ı zehebî
 ایتمدی بنی اجر جندنه وقف او ذات
 Etti bennâ ecr-i ceddinde vakf o zât
 سوبسو تعمیرینه قیلدی قیام
 Sûbesû ta'mîrine kıldı kıyâm
 عین جوديله عمادین ذات سخا
 Ayn-ı cûdıyla imâdeyn zât-ı sehâ
 یاپدی نو طرز یله چشمه سارینی

Yaptı nev tarz ile çeşmesârını
 آب حیوان آقدوب با سكرات
 Âb-ı hayvân akıtıp bâ sükkerât
 شهداء كربلا ارواحیچون
 Şühedâ-i kerbelâ ervâhiçün
 ایله كل نوش ماء میاه صافیات
 Eyle gel nûş mâ-i miyâh-ı sâfiyât
 تاریخن بر فاتحیله اوقو كل
 Târihin bir fâtihayla oku gel
 حسین عشقنه ایچ ماء الحیات
 Hüseyin aşkına iç mâü'l-hayât
 سوده الامام الحاجی اوحده درویش علی
 Sevvedehû el-imâm el-Hacı Evhad Derviş Ali
 سنه 1210
 Sene 1210

Fotoğraf 4: Abdüsselam Çelebi (Seyyid Aziz Bey) Çeşmesi, kitabe

Dönem özelliklerini yansıtan çeşmede dilimli kemer köşeliklerinde birbiriyle simetri oluşturacak biçimde dönemin sanat üslubunu aksettiren zengin desenli kabartma tekniğinde tasarlanmış bitkisel süslemeler dikkat çekmektedir. Bir göbek motifinin merkezinden iki yana doğru genişleyen bitkisel süslemeler çiçeklerle ve tomurcuklarla nihayetlenmektedir. Bu süsleme kemer köşeliklerindeki sadeliği tamamen ortadan kaldırmıştır. Yine Barok profilli kemer içinde yer alan ayna taşı S ve C kıvrımlarıyla bağlanan akant yaprakları ile yüzeysel silmelerle sınırlandırılmıştır. Süsleme kompozisyonunun merkezini iri bir göbek motifi kuşatmaktadır. Benzer süsleme kompozisyonları aynı yüzyıl yapıları olan Edirne ve İstanbul gibi başkentlik yapmış kentlerdeki çeşme örneklerinde de görülebilmektedir (Karademir, 2008: 117) (Ertuğ, 2006: 43-54).

Fotoğraf 5: Abdüsselim Çelebi (Seyyid Aziz Bey) Çeşmesi, süsleme detayı

Çeşmedeki en dikkat çeken tasarımlardan birisi de devşirme malzeme olarak kullanıldığını tahmin ettiğimiz Bizans Sütun başlıklarıdır. Köşeli gövde, altlık ve başlıklardan oluşan devşirme sütunlar yapısal özelliklerini büyük oranda korumaktadır. Altlık ve başlıklarda benzer kompozisyon örnekleri tasarlanmıştır. Kabartma tekniğinde yapılan altlık ve başlıklar akantus ve enginar motifleri ile devamlılık arz eden bir kompozisyon oluşturmuştur.

Fotoğraf 6: Abdüsselim Çelebi (Seyyid Aziz Bey) Çeşmesi, devşirme malzeme

Tarihi yapıda 2 adet su yalağı mevcuttur. Çeşmenin cephesindeki asıl su yalağı kısmen tahrip olmuş fakat zaman zaman basit onarım görmüş dikdörtgen biçimli bir yalaktır. Yalağın her iki tarafında birer adet dinlenme sekisi bulunmaktadır. İkinci su yalağı batı ekseninde yer alır. Bu su yalağının

hayvanlar için yapılmış olduğu düşünülebilir. Asıl yalağa göre daha uzunlamasına bir görünüm arz etmektedir. Su yalağı yapısal özelliklerini korumaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Döneminde Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman Döneminin önemli devlet adamlarından birisi olan Abdüsselim Çelebi, maliye işlerindeki önemli çalışmaları neticesinde sırasıyla Anadolu ve Rumeli Defterdarı olmuştur. İlim ve fen sahibi bir devlet adamı olan Abdüsselim Çelebi, Kanuni Sultan Süleyman zamanında başdefterdarlığa kadar yükselmiştir.

Devlet adamlığının yanı sıra yaptırmış olduğu hayır eseriyle ünlenen Abdüsselim Çelebi, pek çok hayır eseri yaptırdığı için “Ebu'l hayrat” olarak tanınmıştır. Özellikle Başkent İstanbul'un nadide semtlerinden Küçükçekmece'de yaptırmış olduğu hayır eserleri ile bu semtin bayındır hale gelmesinde başlıca rol oynamış ve adeta bu semtin mimarı olarak ün kazanmıştır.

Küçükçekmece'deki kendi adını taşıyan külliyesi, günümüze ulaşamayan yapılarının yanı sıra yüzyıllara meydan okuyarak hala ayakta durmaya çalışan eserleri ile dikkat çekmektedir. Bu eserler içinde belki de en harap vaziyette olan iki yapısı kendi isimlerini taşıyan çeşmelerdir. Külliyenin en küçük yapı taşlarından olan çeşmeler, günümüzde uzaklardan zor algılanan, asli görevlerini kaybetmiş ve kentsel dönüşüm içinde kendine yer bulmaya çalışan yapılar olarak dikkat çeker.

Çeşmelerden külliye ile birlikte aynı tarihlerde yapıldığını tahmin ettiğimiz ve cami ile türbeye daha yakın bir noktada yer alan Abdüsselim Çelebi Çeşmesi, dönem özelliklerini yansıtan tasarım anlayışıyla ön plana çıkmaktadır. Tek cepheli olan yapı, pek çok mimari unsurunu kaybetmesine ve malzeme bozulmasına karşın ayakta kalmayı başarmıştır. Yazılı belgelerde de kendine pek yer bulamayan bu çeşme, cami ve türbeye göre daha alt kotta yer almaktadır. Yapı, başkent İstanbul'da Klasik dönemin nadir namazgahlı çeşmeleri arasında yer almaktadır. Günümüzde özgün yapısal özelliklerini kısmen kaybetmiş olan çeşme, malzeme ve tasarım özellikleri itibarıyla İstanbul Pir Mehmed Paşa Çeşmesi (1571-1572) (Ertuğ, 2006: 24) ve İstanbul Ahmed Ağa Çeşmesine (1741) (Pilehvarian, 2004: 106) benzemektedir.

Külliyenin diğer önemli yapısı olan Abdüsselim Çelebi diğer ismiyle Seyyid Aziz Bey Çeşmesi ise gerek tasarım özellikleri ve gerekse dönem özellikleri itibarıyla erken tarihli Abdüsselim Çelebi Çeşmesinden ayrılmaktadır. İlk yapıldığı dönem özelliklerini bütünüyle kaybeden çeşme 18. yüzyılda Abdüsselim Çelebi soyundan gelen ve aynı zamanda aynı vakfın mütevellisi olan Seyyid Aziz Bey tarafından dönem özelliklerine uygun olarak yeniden imar edilmiştir. Malzeme ve tasarım özelliklerinin yanı sıra süslemeleriyle de dönem özelliklerini yansıtan yapı, konumuyla da diğer çeşmeye göre farklılık aksettirmektedir. Külliyenin çevre duvarının caddeye bakan yüzünde yer alan yapı, eğimli bir kotta yer alır. Yazılı belgelerde farklı isimlerle anılan yapı bölge halkı tarafından daha çok *Pir* ve *Emini* gibi isimlerle tanınmaktadır. Çeşme, cephe düzeni itibarıyla İstanbul Mahmud Han II Çeşmesi (1752-1753) (Ertuğ, 2006: 229) ve İstanbul Halit Ağa Çeşmesine (1834) (Ertuğ, 2006: 140) benzemektedir.

Sonuç olarak; son yıllarda kentsel dönüşümün hız kazanması en çok tarihi yapılarımızı olumsuz etkilemiştir. Bu kültür varlıkları içinde ise çeşmeler en fazla tahribata uğrayan ve ortadan kalkan eserler olmuşlardır. Herhangi bir külliye içinde olmayıp tek başlarına sokak başlarında ve cadde cephelerinde yer alan çeşmeler daha çok ortadan kalkan eserler olarak dikkat çekmektedir. Özellikle tarihi dokunun en yoğun olduğu başkent İstanbul'da, gerek kentsel dönüşüm gerek bu yapılara olan ilgisizlik ve gerekse koruma konusunda bilinç eksikliği bu yapıları olumsuz etkilemiştir. Kültürümüzü oluşturan bu yapıların türü ne olursa olsun koruma altına alınıp gelecek kuşaklara aktarılması en büyük temennimiz olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksu, H. (1996), “ Küçükçekmece’de Emimi Çeşmesi ”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:13, İstanbul, s. 61.
- Aynur, H.- Karateke, H. (1995), *III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703- 1730)*, İstanbul: İBB.
- Danişmend, İ.H. (1971), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt:1, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Denktaş, M. (2000), *Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları*, Kayseri: Kılıncım Yayınları.
- Denktaş, M.(2000), *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri: Kılıncım Yayınları.
- Engiz, F. (1966), *Silivri ve Küçükçekmece’de Osmanlı Eserleri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, s. 37
- Ertuğ, N. (2006), *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı*, Cilt:2, İstanbul: İSKİ.
- Eyice, S. (1993), “ Çeşme”, *TDVİA*, Cilt: 8, İstanbul, s. 277
- Eyice, S. (1978), “ Tarihte Küçükçekmece”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:6-7, İstanbul, s. 69
- Harmankaya, N.Ç. (2018), “ Thoughts on Application of Minaret with Fountains of Old Mosque in Edirne” *Turkish Studies*, Sayı:13/10, s. 1-19
- Karademir, M. (2008), *Edirne Çeşmeleri*, Edirne: Edirne Valiliği Yayınları.
- Koçu, R.E. (1958), “ Abdüsselam Bey Mescidi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul, s. 166
- Kuban, D. (1998), *İstanbul Yazıları*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Ödekan, A. (1994), “ Çeşmeler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, s. 488
- Ödekan, A. (1997), “ Çeşme”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul, s. 397
- Önge, Y. (1997), *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara: TTK.
- Önge, Y. (1992), “İstanbul’un Namazgahlı Çeşmelerinden Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi”, *Semavi Eyice’ye Armağan*, İstanbul, s. 189
- Özdamar, M. (1988), “ Namazgahlar”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 20, Ankara, s. 221
- Özdeniz, E. (1995), *İstanbul’daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.
- Pilehvarian, N- Urfalıoğlu, N- Yazıcıoğlu, L. (2004), *Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler*, İstanbul: Yapı Yayınları.
- Sönmezer, Ş.- Şahin, S- Kolay, İ. (2018), “ İstanbul’daki Osmanlı Dönemi Suyolu Yapıları”, *Turkish Studies*, 13/18, s. 1195
- Süreyya, M.(1996), *Sicil-i Osmani*, Cilt:1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahin, S. (2010), “ Küçükçekmece Tarihi”, *Dünden Bugüne Küçükçekmece*, İstanbul, s. 75
- Tanman, M.B. (1993), “ Abdüsselam Cami ve Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul, s.55
- Turan, M. (1998), “ II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devleti’nde Siyasi, İdari ve Askeri Çözüm”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:9, Ankara, s. 418
- Uzunçarşılı, İ.H. (1964), *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 2, Ankara: TTK.

-
- Ünver, A.S. (1970), “ Boğaziçi ve Haliç Deniz Kenarı Çeşmeler”, *Önasya*, Cilt:6, Sayı:61-62, Ankara, s. 11
- Yurttaş, H-Özkan, H. (2002), *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları*, Erzurum: ESKİ Yayınları.
- Ziyaoğlu, R. (1985), *Yorumlu İstanbul Kütüğü*, İstanbul: Yenilik Basımevi.